

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АДМІНІСТРАТИВНОГО І ГОСПОДАРСЬКОГО
ПРАВА ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконав: студент IV курсу 13-421 з групи
Спеціальності: 081 Право
Освітньо-професійної програми «Право»

Котеньов Владислав Ігорович
Керівник: д.ю.н., професор Правоторова О. М.
Рецензент: д.ю.н., професор Саїнчин О.С.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові засади адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності	7
1.1. Історичні етапи становлення та розвитку нотаріальної діяльності в Україні.....	7
1.2..... Поняття, ознаки та структура нотаріальної діяльності в Україні	
РОЗДІЛ 2. Адміністративно-правовий статус нотаріальних органів в Україні.....	24
2.1. Адміністративно-правовий порядок набуття правового статусу нотаріуса в Україні.....	24
2.2. Поняття та зміст адміністративно-правового статусу нотаріальних органів в Україні	31
2.3. Особливості юридичної відповідальності нотаріусів	39
РОЗДІЛ 3. Міжнародний досвід та перспективи вдосконалення нотаріальної діяльності в Україні	48
3.1. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності	48
3.2. Перспективи вдосконалення адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні.	53
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Право кожного на отримання правової допомоги, зокрема нотаріально-правової, є основоположним та гарантованим Конституцією України, забезпечується завдяки системі органів, наділених правом учиняти нотаріальні дії. Змістом діяльності нотаріату є два глобальних та стратегічних завдання - правоохоронна та правозахисна діяльність, які покладено державою на спеціальну структуру органів та додатково на окремих посадових осіб.

Значення адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності полягає у тому, що саме норми адміністративного права визначають порядок набуття, функціонування та припинення діяльності нотаріальних органів, визначає їх правовий статус та встановлює систему гарантій забезпечення їх діяльності.

Нотаріат покликаний створювати належні умови для ефективної реалізації норм права фізичними та юридичними особами, захищати їхні суб'єктивні права і законні інтереси, надаючи правочинам доказової сили документам. Крім того, нотаріат виконує попереджувальне правосуддя, запобігаючи суперечкам між сторонами цивільних правовідносин, захищаючи права осіб від можливих порушень у майбутньому, утверджуючи між ними стабільні й передбачувані відносини. Відтак він є одним із важливих чинників формування правової держави.

Проте сучасний етап проведення в Україні правової реформи визначив необхідність переосмислення ролі та місця нотаріату у правовій системі України як ефективного засобу досудового захисту прав людини.

Питання адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні досліджували багато вітчизняних учених, зокрема: В. В. Баранкова, Г. Ю. Гулевська, А.О. Давиденко, М. С. Долинська,

М. М. Дякович, Л. В. Єфіменко, Ю. В. Желіховська, М. Б. Кальницький, В. В. Комаров, О. І. Нелін, М. В. Никифорак, В. Д. Степаненко, В. Г. Тищенко, І. П. Фріс, О. Чепець, В. М. Черниш, Т. Г. Щербина, Л. Є. Ясінська (Шевчук), та ін.

Метою дослідження є комплексний науковий аналіз проблем, пов'язаних із адміністративно-правовим аспектом здійснення нотаріальної діяльності.

Визначена мета наукового дослідження зумовила необхідність розв'язання наступних завдань

- охарактеризувати історію становлення та розвитку нотаріальної діяльності в Україні;
- розкрити поняття, ознаки та структуру нотаріальної діяльності в Україні;
- проаналізувати адміністративно-правовий порядок набуття правового статусу нотаріуса в Україні;
- дослідити поняття та зміст адміністративно-правового статусу нотаріальних органів в Україні;
- визначити особливості юридичної відповідальності нотаріусів;
- дослідити міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності;
- окреслити недоліки та перспективи вдосконалення адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, що складаються в процесі нотаріальної діяльності.

Предметом дослідження є нотаріальна діяльність в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження використана система загальнонаукових та спеціальних методів

пізнання правових явищ. Зокрема, діалектичний метод, який дав можливість розглянути поставлені проблеми в динаміці, у їх взаємозв'язку. Системно-структурний метод застосовувався, зокрема, для аналізу законодавчого забезпечення нотаріальної діяльності. Спеціально-юридичний аналіз норм чинного законодавства та практики їх застосування в сфері нормативно-правового регулювання нотаріальної діяльності дозволив виявити прогалини та суперечності у нормативних актах. Порівняльно-правовий метод застосовувався для зіставлення адміністративно-правових норм законодавства України та деяких інших країн. Усі методи дослідження використовувались у їх діалектичному взаємозв'язку і дозволили сформулювати висновки дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що представлена робота є спробою комплексного наукового аналізу проблем, пов'язаних з адміністративно-правовим регулюванням нотаріальної діяльності в Україні. У роботі сформульовано низку теоретичних понять і практичних рекомендацій, які є важливими в концептуальному плані, а також запропоновано конкретні пропозиції щодо вдосконалення інституту нотаріальної діяльності на території України з урахування міжнародного досвіду.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть стати основою для подальшого розвитку у вітчизняній правовій науці концептуальних положень адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності на території України.

Також, результати наукового дослідження можуть бути використані у навчальному процесі при викладенні дисциплін «Нотаріат та адвокатура», «Адміністративно-правове регулювання» та в процесі написання кваліфікаційних та курсових робіт.

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження й складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Історичні етапи становлення та розвитку нотаріальної діяльності в Україні

Питання про місце та значення нотаріату у правовій системі завжди було значущим та актуальним. Сьогодні інститут нотаріату в Україні посідає значиме місце у сфері реалізації прав і захисті законних інтересів громадян. Історичний розвиток свідчить про те, що нотаріат завжди був важливим елементом правоохоронної системи, а тому необхідно дослідити основні етапи становлення та розвитку нотаріальної діяльності на території України та охарактеризувати їх особливості та значення для удосконалення сучасної системи нотаріату.

В своїх дослідженнях В. М. Черниш стверджує, що як інститут права, нотаріат уперше з'явився в стародавньому Римі в III столітті до н.е. Перша згадка про фах «табеліонів» - недержавних службовців, які були під контролем держави та складали за винагороду юридичні акти, судові папери, проекти правочинів та інші документи юридичного значення, прийшла із часів римського імператора Костянтина (316 рік до н.е.) [63, с. 49]. Згодом їх діяльність стала основою становлення інституту нотаріату.

Також про давність нотаріальної діяльності як різновиду адміністративної діяльності свідчать і дослідження М. О. Долгова, який зазначає, що вже тисячоліття тому у Вавилоні та інших стародавніх державах нотаріат пройшов шлях від примітивних писарів-канцеляристів, які вели численні прибутково-витратні книги та періодично складали

кадастр усіх земель у країні, переписували населення і його майно, до складної сучасної системи нотаріальних органів [17].

У кожній країні правові інститути мають свої особливості та традиції, що зумовлені характерними рисами економічного, соціального та правового розвитку.

Досліджуючи історію нотаріальної діяльності на території України, можна виділити наступні етапи:

1. Княжий етап українського державотворення включає існування Київської Русі і Галицько-Волинської держави (IX ст. – 40-і рр. XIV ст.).
2. Період входження українських земель до складу Великого князівства Литовського, Руського та Речі Посполитої.
3. Етап входження українських земель в Австро-Угорську та Російські імперії.
4. Етап Української національно-демократичної революції (1917-1921 рр.);
5. Радянський період (1922-1991 рр.).
6. Сучасний етап (з 24 серпня 1991 р. по теперішній час).

Історія виникнення нотаріальної діяльності в Київській Русі починається з X ст. Так, деякі документи, наприклад, церковні устави Володимира та Ярослава й інших князів дають підстави стверджувати, що, на відміну від римського інституту табеліонів, світського й церковного нотаріату, на Русі перші письмові акти, юридичні документи та правові угоди складали люди грамотні, навіть, коли вони не перебували на державній службі й не були наділені особливими повноваженнями від держави щодо складання таких документів. Про це свідчать закони Ярослава Мудрого, договір Олега з греками, укладений ще у 911 році, які, власне, і були попередниками нотаріальної діяльності [40, с. 13].

Однак у більшості випадків основною формою вчинення правочинів та укладання договорів залишалась усна. Перші письмові форми правочинів в Київській Русі починають з'являтися в період феодальної роздробленості у XII столітті. Це окремі уставні і жаловані грамоти удільних князів, а також деякі документи приватних осіб, головним змістом яких було набуття та відчуження прав на землю та холопів. У Галицько-Волинському князівстві прикладом таких документів були – Грамота князя Івана Ростиславовича (1134 рік), «Рукописаніє» князя Володимира Васильовича (1287 рік), «Уставная грамота» Мстислава Романовича (1289 рік) та інші. В подальшому, окремі дії нотаріального характеру виконували печатники, дяки та піддячі, оскільки представники цих професій володіли грамотою [65, с. 90]. Спочатку це були люди вільної професії, а з розвитком приказної системи стали обов'язковими членами державних органів, серйозно впливали на хід судових і адміністративних справ. В своїх дослідженнях А. О. Давиденко визначає, що основним завданням дяків та їхніх помічників-піддячих було ведення діловодства в державних установах, складання і підписання грамот, видача оригіналів, копій документів і довідок [15, с. 23]. Також дяки виконували і нотаріальні функції, які їм були надані відносно нерухомості. Паралельно з приказними дяками в XIV столітті з'являються майданні піддячі, які складали письмові акти в міста [65, с. 91]. На думку багатьох юристів, саме майданні піддячі є основоположниками сучасного нотаріату.

У XVII–XVIII століттях прослідковується поступовий процес зміни вільної діяльності писців-професіоналів на підконтрольність їх діяльності державі.

У Литовсько-Руській державі Статут великого князівства Литовського 1588 р. встановлював, як загальне правило, вимогу письмового оформлення угод. Так, договори купівлі-продажу маєтків, угоди щодо землі, договори

позики на загальну суму понад «десять коп грошей» та ін. оформлялися воєводою, старостою, де були гродські суди, тільки у письмовому вигляді у присутності свідків шляхетської належності з обов'язковою реєстрацією у книгах замкового суду. Під час сесії земського суду цей запис переносився «з книг замкових до книг земських» [41, с. 12]. Однак, як зазначає О. І. Нелін, діяльність нотаріусів не отримала в цей період закріплення на законодавчому рівні й не стала реальним юридичним фактором, як в інших країнах Європи [40, с. 231].

Вперше термін «нотар» вживається у Галицькому цивільному кодексі (§ 233, 582 та ін.) І тут вже саме він розуміється у сенсі осіб, які повинні засвідчувати певні види зобов'язань. Більш широкого застосування нотаріуси набувають вже у Зібранні малоросійських прав [23, с. 156].

До того ж, на той період в Україні існували досить розвинені торговельні відносини, а отже було розвинене й зобов'язальне право. Зобов'язання виникали як із договорів, так і з деліктів. Більшість договорів укладались при свідках і реєструвалися у спеціальній книзі місцевого врядування, тобто оформлювалися у письмовій формі. Однак варто наголосити на тому, що самостійного інституту нотаріату в Українській гетьманській державі не було [41, с.12].

Нового розвитку питання участі нотаріуса в цивільних відносинах набуває вже в Зводі законів Російської імперії [31, с. 113]. Окремі статті зазначеного акту містили положення, що засвічення підпису нотаріальним порядком, погодження своєї згоди в нотаріуса та затвердження в Старшого нотаріуса тощо є обов'язковим. Крім цього на той час існувало вже спеціальне Положення про Нотаріальну Частину, Правила про порядок засвідчення явки актів у Біржових Нотаріусів тощо [31, с. 122].

Таким чином, розвиток економічних відносин, введення письмової форми укладання угод, сприяло укріпленню значення осіб, які мали

достатній рівень освіти та повноважень у сфері посвідчення правильності, законності та обґрунтованість вчинених дій та актів.

Новий етап розвитку інституту нотаріату почався після жовтневої революції. У період громадянської війни з'являлися тенденція ліквідації нотаріату, а зобов'язальні відносини, які були основною сферою діяльності нотаріату, зводилися до аліментного права, сімейно-майнових справ, побутового підряду, купівлі. У січні 1922 року були оприлюднені «Тези про нотаріат», де підкреслювалося, що в радянській державі нотаріат є державною установою, на не може базуватися на приватних договірних засадах. Того ж року було прийнято «Положення про державний нотаріат», яке стало основою радянського нотаріату [4, с. 18].

Справжнього свого розвитку інститут нотаріату, як зазначає Ю. В. Желіховська, отримав в радянський період. В цей час нотаріат стає державним органом, головним завданням якого є оформлення і засвідчення операцій і актів, а також посвідчення фактів, що мають юридичне значення з метою «зміцнення соціалістичної законності, охорони соціалістичної власності й особистої власності громадян, охорони особистих і майнових прав громадян, а також прав і законних інтересів державних установ, підприємств і суспільних організацій» [23, с. 156].

1926 року була прийнята Постанова «Про основні принципи організації державного нотаріату», на підставі якої в союзних республіках, у тому числі в Україні, були розроблені та прийняті аналогічні Положення про державний нотаріат. Згідно з положенням «Про державний нотаріат УРСР» 1930 року право здійснення нотаріальних дій належало виключно державним нотаріальним конторам.

Прийняті в 1940, 1956, 1964 роках положення про державний нотаріат та основні засади його функціонування не містили принципів відмінностей від попереднього законодавства. Ватро зазначити, що загалом

у 20–60 роки ХХ століття взагалі не було чіткого визначення поняття нотаріату, мали місце тільки його завдання, що значно впливало на нечітке визначенню ролі інституту нотаріату в державі та суспільстві.

Уперше на загальносоюзному рівні були визначені завдання, принципи, функції державного нотаріату, особливості взаємодії з іноземними елементами тощо, були визначені в Законі СРСР «Про державний нотаріат» 1973 року, який згодом був імплементований і в законодавство УРСР.

Як зазначає Желіховська Ю. В. в кінці 80-х – початку 90-х років, на систему нотаріату значно вплинули соціально-економічні зміни, які відбувалися на той момент в державі. Перехід суспільства до ринкових відносин, законодавче закріплення рівноправності усіх форм власності, розвиток підприємницької діяльності і процесів приватизації зробив малозначущим державний нотаріат втрачає своє значення, оскільки той не міг повністю виконувати покладені на нього функції [23, с. 158].

Нова глава в історії українського нотаріату починається з Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, початком радикальних перетворень у всіх сферах державного та суспільного життя і пов'язаної з цим бурхливої законотворчої діяльності. Так, 2 вересня 1993 року було прийнято Закон України «Про нотаріат», який є чинним і сьогодні із змінами та доповненнями. Він відобразив нову концепцію українського нотаріату, що передбачала, поряд з державним, введення інституту приватного нотаріату і, відповідно, законодавче закріплення положень, що давали б можливість вирішувати важливі питання нотаріальної діяльності без допомоги державних органів і водночас забезпечити нотаріальні контори необхідною оргтехнікою та персоналом [17, с. 154]. На сьогодні, окрім зазначеного закону, джерелами, які регламентують діяльність нотаріусів на території України, є: Конституція України, Цивільний кодекс

України, Земельний кодекс України, Господарський кодекс України, Сімейний кодекс України, Податковий кодекс України, закони України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», «Про Державний земельний кадастр», Закон України «Про заставу», Закон України «Про іпотеку», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату», «Про затвердження Порядку ведення Державного земельного кадастру», Накази Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України», «Про забезпечення організації доступності населення до нотаріальних послуг та поліпшення роботи з надання таких послуг», «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства», «Про затвердження Положення про державний нотаріальний архів» тощо. Важливе значення в діяльності нотаріату має судова практика у різних її формах, зокрема у постанові Конституційного Суду України, Президії і Пленуму Верховного Суду України.

Отже, досліджуючи нотаріат та нотаріальну діяльність на території України можна зробити висновок, що цей інститут формувався як складова національної правової культури. Нотаріат як орган досудової юрисдикції зароджувався ще в державно-організованому суспільстві з появою відповідних категорій справ, що вимагають такого розгляду.

Так, дослідження історії нотаріальної діяльності на території України свідчить, що історично нотаріат є складовою частиною правової системи будь-якої країни, де присутні умови товарного обігу. Природно, що в Україні інститут нотаріату з'явився внаслідок розвитку цивільного обігу, за наявності потреб економіки в юридичному визнанні й закріпленні суб'єктивних прав і необхідності захисту приватної власності. В своєму становленні, нотаріат пройшов наступні етапи: княжий етап українського державотворення включає існування Київської Русі і Галицько-Волинської

держави (IX ст. – 40-і рр. XIV ст.); період входження українських земель до складу Великого князівства Литовського, Руського та Речі Посполитої; етап входження українських земель в Австро-Угорську та Російські імперії; етап Української національно-демократичної революції (1917-1921 рр.); радянський період (1922-1991 рр.); сучасний етап (з 24 серпня 1991 р. по теперішній час).

Перший період характеризується відсутністю чіткого правового регулювання діяльності осіб, які здійснювали діяльність подібну до нотаріальної, та їх відокремленість від держави. Дяки, піддячі та писарі, які мали право посвідчувати і реєструвати договори купівлі-продажу землі, майна тощо. Однак необхідність у нотаріальних функціях була пов'язана з низьким рівнем освіти населення, збільшенням попиту на юридичні послуги, активним розвитком торгівельних відносин.

Якщо охарактеризувати періоди входження українських земель до складу князівств та імперії, то тут вже можна стверджувати про поступове оформлення інституту нотаріату, оскільки письмова форма укладання угод (особливо щодо нерухомого майна) стає обов'язковою. Особливістю радянського періоду стало закріплення статусу державного нотаріуса, хоча, встановлюючи основні функції та види можливої нотаріальної діяльності, чіткого поняття та оформлення в окремий правовий інститут чи правозахисний орган не відбулося.

Після отримання незалежності та зважаючи на утвердження приватної власності, ринкових відносин та розвитку правового поля захисту прав та інтересів громадян, та прийняття відповідного нормативно-правового забезпечення можна стверджувати про оформлення інституту нотаріату: як державного, так і приватного. Тобто існує тенденція поступової еволюції статусу нотаріуса від державного службовця до особи незалежної професії, яка займається приватною нотаріальною діяльністю.

Також слід зазначити, що сучасний період адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності не є завершеним та перебуває на етапі становлення та приведення до міжнародних норм і стандартів.

1.2. Поняття, ознаки та структура нотаріальної діяльності в Україні

Досліджуючи поняття, зміст та структуру нотаріальної діяльності, а також особливості адміністративно-правового регулювання, необхідно визначити поняття «нотаріальної діяльності».

Закон України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 року № 3425-ХІІ містить наступне положення «Нотаріат в Україні - це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності» [48].

Проте більшість дослідників сходяться на думці, що дане визначення не розкриває всіх аспектів діяльності нотаріусів та органів, яким в окремих випадках надано право вчиняти нотаріальні дії.

П. М. Павлик зазначає, що нотаріат – це правовий інститут, носії якого – нотаріуси – уповноважені державою здійснювати і посвідчувати юридичні акти, надаючи їм публічної сили [43].

К. Ф. Досінчук вважає, що під нотаріатом слід розуміти сукупність органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок вчинення нотаріальних дій, регулювання та контролю за їх організацією, захисту прав та інтересів фізичних і юридичних осіб [20].

В свою чергу С.Я. Фурса наголошує, нотаріат в теоретичному контексті являє собою структуру нотаріальних органів, на яку покладається правоохоронна та правозахисна державна функція, що має здійснюватися

відповідно до змісту нотаріального процесу та передбаченої чинним законодавством України процедури [60, с. 11].

Також О. В. Коротюком нотаріат пропонується розглядати як «правовий інститут, покликаний забезпечувати позасудову охорону та захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, територіальних громад, а також держави шляхом вчинення в межах безспірних правовідносин нотаріальних дій уповноваженими на те органами та посадовими особами» [33, с. 8]. На нашу думку, дане визначення є найбільш оптимальним та не звужує поняття нотаріату виключно до діяльності нотаріусів.

Однак жоден нормативний акт не містить визначення поняття «нотаріальна діяльність». Наприклад, ст. 2⁻¹ зазначеного закону передбачає, що державне регулювання нотаріальної діяльності «полягає у встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності» [48]. Загалом, поняття нотаріальної діяльності використовується 24 рази при визначенні основоположних характеристик реалізації нотаріальної функції, проте визначення не містить.

Саме тому необхідною умовою для розуміння суті та змісту нотаріальної діяльності, а також його значення в системі правоохоронних органів, необхідно більш детально дослідити теоретичне підґрунтя.

Варто зазначити, що серед науковців не існує єдиного підходу до визначення поняття «нотаріальна діяльність».

В своєму дослідженні Г.С. Семаков та С.П. Кондракова нотаріальна діяльність полягає в посвідченні та підтвердженні певних прав і фактів, в юридичному закріпленні цивільних прав з метою запобігання можливим правопорушенням [52, с. 6].

В свою чергу І.П. Фріс визначає нотаріальну діяльність як «врегульовану законом, іншими нормативними актами професійну непідприємницьку діяльність особи, що має статус нотаріуса, або особи, яка наділена правом вчинення окремих нотаріальних дій та дій, що прирівнюються до нотаріальних, пов'язану із посвідченням прав та фактів, що мають юридичне значення, вчинення інших дій з метою надання їм юридичної вірогідності, а також надання громадянам і юридичним особам кваліфікованої юридичної консультативної допомоги» [58, с. 45].

І. І. Когутич визначає, що нотаріальна діяльність є різновидом правозастосовної, юрисдикційної діяльності, яка спрямована на закріплення суб'єктивних цивільних прав, забезпечення їх реалізації, а також посвідчення тих фактів і дій, які пов'язані з виникненням, зміною та припиненням цивільних правовідносин [29, с. 28]. Тобто предметом нотаріальної діяльності є безспірні справи, на відміну від судової діяльності, предметом якої є спори про право цивільне [36].

Найбільш широко, на нашу думку, є визначення надане М. С. Долинською: «Нотаріальна діяльність – це різновид юридичної діяльності, що має превентивний (попереджувальний) характер та охоплює сукупність постійно або систематично здійснюваних публічних дій, спрямованих на юридичне закріплення безспірних цивільних прав і фактів (надання офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам і документам), які виконуються органами нотаріату та квазінотаріату, з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які звернулися по вчинення нотаріальних дій та надання правової допомоги» [19, с. 7].

На основі проведеного дослідження можна виокремити наступні ознаки нотаріальної діяльності:

- 1) є різновидом юридичної діяльності;

2) є процесуальною;

3) є постійною та систематичною;

4) має публічний характер;

5) мета такої діяльності - захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, шляхом посвідчення прав, фактів, документів, які мають юридичне значення;

б) предметом нотаріальної діяльності є лише безспірні справи та правочини;

7) суб'єктами вчинення нотаріальних діє є нотаріуси – державні та приватні, а також, у визначених законодавством випадках, інші особи.

Для більш повного та об'єктивного дослідження нотаріальної діяльності в Україні, пропонуємо розкрити ці основні характеристики.

Юридична діяльність — це система юридично значущих, законодавчо регламентованих дій та операцій, спрямована на задоволення публічних і приватних інтересів [66]. Основні завдання юридичної діяльності полягають у встановленні меж можливої поведінки суб'єкта, наповненні його можливостей певним змістом, захисті усіх сфер життєдіяльності від протиправного втручання інших суб'єктів, а також зобов'язанні останніх відновлювати порушені ними межі [44].

Здійснюючи свою діяльність, державні та приватні нотаріуси забезпечують захист прав та інтересів як фізичних, так і юридичних осіб, підтверджуючи наявність у них певних прав та, відповідно, обов'язку всіх інших на їх визнання та непорушення.

Процесуальність нотаріальної діяльності полягає в тому, що нотаріальна діяльність являє собою встановлений законом порядок вчинення нотаріальних дій та включає в себе дії нотаріусів або осіб, що до них дорівнюються, та інших учасників нотаріального процесу, якими реалізуються їх процесуальні права та обов'язки.

Системність та тривалість нотаріальної діяльності полягає у здійсненні цієї діяльності неодноразово, і розрахована на невизначену кількість повторювань, а також тривалий або невизначений період у часі.

Ознака публічності нотаріальної діяльності полягає у тому, що послуги, які надаються органами нотаріату є публічними.

Ми поділяємо думку М. І. Хавронюка, який на підставі аналізу законодавства України вказує, що публічні послуги – це «послуги, що надаються публічним сектором (тобто органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної та комунальної форми власності), а в окремих випадках – приватним сектором під відповідальність публічного сектору (публічної влади) і за рахунок публічних коштів (тобто коштів державного і місцевих бюджетів)» [61, с. 43].

На підтвердження цього свідчить і теза Г. З. Яремка, що особа, яка здійснює професійну діяльність з надання публічних послуг є суб'єктом, уповноваженим на здійснення функцій держави чи місцевого самоврядування у формі послуг, результатом яких є прийняття у встановленому порядку офіційного акта, спрямованого на реалізацію та захист прав і законних інтересів особи, яка звернулась за послугою, та (або) на виконання особою визначених законом обов'язків [69, с. 191].

Щодо публічно-правової природи нотаріальної діяльності, то ми погоджуємось із думкою Г. Ю. Гулевської, що її зміст полягає в тому, що, «захищаючи суб'єктивні права і законні інтереси фізичних і юридичних осіб, фіксуючи і посвідчуючи безспірні права осіб, нотаріат сприяє створенню ефективних умов для розпорядження власністю та її охорони, та наданню суб'єктивним правам публічної сили (офіційного визнання від імені держави), з одного боку, та з іншого, здійснює делеговану від держави функцію контролю в сфері цивільного обігу» [14, с. 8].

Тобто посада нотаріуса є публічною, що визначається доступністю нотаріальної діяльності, та слід зауважити, що сам зміст вчинюваних нотаріальних дій є приватним та не підлягає розголошенню.

Аналізуючи положення українського законодавства, нотаріус (як державний, так і приватний) здійснює свою діяльність на підставі та у порядку визначених нормативно-правовими актами, а також є підконтрольними і підзвітними органам державної влади. До того ж, нотаріуси здійснюють свою діяльність від імені держави України у чітко визначених державою процесуальних формах, недотримання яких тягне за собою визнання нотаріальної дії недійсною.

Стосовно мети діяльності нотаріату, то виходячи за межі вказаної в Законі України «Про нотаріат», є забезпечення надійного, стабільного та безпечного існування і розвитку як держави та суспільства в цілому, так і кожного з їх суб'єктів окремо, шляхом надання специфічних публічних послуг усім, хто має право на їх отримання і висловив на це бажання, у вигляді вчинення нотаріальних дій [68, с. 132].

Предметом нотаріальної діяльності є безспірні справи, тобто в нотаріальному порядку підлягають укладенню лише ті правочини, які відповідають волі сторін. Органи нотаріату не застосовують змагальну форму процесу, а встановлюють юридичні факти, як правило, на підставі наданих їм письмових документів.

Нотаріальна діяльність здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами. Суб'єкти нотаріальної діяльності – це особи, наділені нотаріальними процесуальними правами та обов'язками, на підставі яких вони вступають у правові відносини, що складаються при вчиненні нотаріальної дії [2, с. 116].

Відповідно до законодавства України суб'єктами, які здійснюють нотаріальну діяльність є: нотаріуси, які працюють у державних

нотаріальних конторах та державних нотаріальних архівах - державні нотаріуси; нотаріуси, які займаються приватною нотаріальною діяльністю - приватні нотаріуси; посадові особи органів місцевого самоврядування у населених пунктах, де немає нотаріусів; посадові особи консульських установ та дипломатичних представництв України; інші посадові особи, передбачені ст. 40 Закону України «Про нотаріат», які посвідчують заповіти і довіреності, прирівняні до нотаріальних; начальники установи виконання покарань, засвідчує справжність підпису особи, яка перебуває в такій установі, відповідно до ст. 40-1 Закону України «Про нотаріат» [48].

Таким чином можемо сформулювати власне визначення поняття нотаріальна діяльність. Нотаріальна діяльність - це різновид юридичної процесуальної діяльності, спеціальними суб'єктами вчинення нотаріальних дій, яка має публічний характер, здійснюється на постійній та систематичній основі, та має на меті захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, шляхом посвідчення безспірних прав, фактів, документів, які мають юридичне значення.

Варто наголосити на тому, що адміністративно-правовий аспект є ваговою складовою нотаріальної діяльності та визначають її структуру. В своїх дослідженнях Н. В. Карнарук зазначає, що нотаріальна діяльність містить дві групи відносин: 1) відносини, що складаються у процесі організації нотаріальної діяльності та 2) адміністративно-процесуальні відносини. Зокрема, адміністративно-процесуальні відносини в нотаріальній сфері являють собою суспільні відносини, які виникають між особами, які вчиняють нотаріальні дії, та особами, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій у порядку, передбаченому законодавством про нотаріат і регулюються адміністративно-правовими нормами [27, с. 11].

Ознаками адміністративно-процесуальних відносин у нотаріальній сфері є:

- 1) наявність обов'язкового суб'єкта – нотаріуса або інших органів чи осіб, уповноважених на вчинення нотаріальних дій;
- 2) встановлена законодавством процедура набуття та припинення статусу нотаріуса;
- 3) встановлення меж компетенції нотаріуса, наданих йому державою, що визначаються нормами адміністративного законодавства;
- 4) правоохоронний і правозахисний характер діяльності нотаріату;
- 5) безспірний характер відносин, тобто безспірність юридичних фактів і прав, на яких засновується нотаріальне провадження;
- 6) письмова форма реєстрації нотаріальних дій.

Таким чином, нотаріат - це правовий інститут, функціонує з метою забезпечення позасудової охорони та захисту прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, територіальних громад, а також держави шляхом вчинення в межах безспірних правовідносин нотаріальних дій уповноваженими на те органами та посадовими особами.

Нотаріальна діяльність - це різновид юридичної процесуальної діяльності, здійснювана спеціальними суб'єктами вчинення нотаріальних дій, яка має публічний характер, здійснюється на постійній та систематичній основі, має на меті захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, шляхом посвідчення безспірних прав, фактів, документів, які мають юридичне значення.

Відповідно ознаками нотаріальної діяльності є наступне: вона є різновидом юридичної діяльності; є процесуальною; є постійною та систематичною; має публічний характер; мета такої діяльності - захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, шляхом посвідчення прав, фактів, документів, які мають юридичне значення; предметом нотаріальної діяльності є лише безспірні справи та правочини; суб'єктами вчинення

нотаріальних діє є нотаріуси – державні та приватні, а також, у визначених законодавством випадках, інші особи.

Нотаріат та нотаріальна діяльність співвідносяться як правовий інститут і система правовідносин, які виникають у зв'язку з і організацією нотаріату, і безпосереднім учиненням нотаріальних дій.

Адміністративно-правовий аспект нотаріальної діяльності є очевидним, оскільки існує тісний правовий зв'язок нотаріуса з державою, який проявляється у всіх аспектах здійснення нотаріальної діяльності, в тому числі у призначенні на посаду державного нотаріуса, реєстрації приватної нотаріальної діяльності, її зупиненні та припиненні, здійсненні контролю за організацією нотаріальної діяльності тощо.

РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НОТАРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

2.1. Адміністративно-правовий порядок набуття правового статусу нотаріуса в Україні

Публічно-правовий характер функцій та завдань, покладених державою на нотаріуса, обумовлює необхідність жорсткого законодавчого закріплення порядку набуття і припинення статусу нотаріуса.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про нотаріат» нотаріус - це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [48].

Закон України встановлює порядок набуття та припинення статусу нотаріуса.

Вимоги до особи, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю в Україні, безпосередньо закріплені в ст. 3 Закону України «Про нотаріат». Так, особа, яка має намір стати нотаріусом, має відповідати наступним умовам:

- громадянство України;
- повна вищу юридичну освіту;
- володіння державною мовою;

- стаж роботи у сфері права не менш як шість років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як три роки;
- успішне складання кваліфікаційного іспиту;
- отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Однак не може бути нотаріусом особа, яка має судимість, обмежена у дієздатності або визнана недієздатною за рішенням суду [48].

Також, вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що окрім прямо передбачених вимог існують і певні деонтологічні вимоги. Особа має бути відповідальною, сумлінно ставитись до своєї професії, бути уважною та мати бажання розвиватись та весь час вдосконалюватись. Постійні зміни в законодавстві, прийняття нових законів, постанов, нових функції та існуючих колізій в законодавстві та нерегульованих питань, потребують постійного моніторингу законодавчої та практичної бази.

Професійний відбір кандидатів на посаду нотаріуса – досить складний і багатогранний процес. Ми погоджуємося із думкою І. І. Когутич, що професійний відбір – це сукупність нормативно визначених процедур виявлення, вивчення та оцінки професійних та особистих якостей і здібностей кандидатів на ці посади, визначення їх відповідності вимогам, встановлених законодавством, з метою комплектування органів нотаріату висококваліфікованими, високопрофесійними та високоморальними кадрами для забезпечення якісного й ефективного надання нотаріальних послуг [29http://sipl.com.ua/wp-content/uploads/2018/11/aref_%D0%9A%D0%BE%D0%B3%D1%83%D1%82%D0%B8%D1%87.pdf, с. 12].

Особа, яка має намір здійснювати нотаріальну діяльність і відповідає вимогам, передбаченим ст. 3 Закону, згідно з Порядком допуску до

складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 28.07.2011 р. №1905/5, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 28 липня 2011 р. за №926/19664, не пізніше ніж за двадцять днів до дня проведення кваліфікаційного іспиту особисто подає до відповідного головного територіального управління юстиції заяву на ім'я начальника головного територіального управління юстиції про внесення до Вищої кваліфікаційної комісії нотаріату подання про допуск цієї особи до кваліфікаційного іспиту [1<https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/start-up-v-notarialnu-diyalnist.html>].

До заяви додаються такі документи:

- 1) оригінал та копія диплома про повну вищу юридичну освіту;
- 2) оригінал та копія довідки про відсутність судимості;
- 3) трудова книжка та копія трудової книжки, якщо особа на час подачі документів не працює;
- 4) копія трудової книжки, завірена за місцем роботи, якщо особа на час подачі документів працює;
- 5) паспорт громадянина України та копії першої, другої сторінок паспорта громадянина України та сторінки, на якій проставлено штамп про реєстрацію місця проживання фізичної особи [54<https://zakjust.gov.ua/yurydychni-konsultatsii/2366-sklasti-ispit-shchob-stati-notariusom>].

Особа, яка пройшла стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, додає до заяви документи, передбачені цим пунктом, а також висновок та копію висновку про проходження стажування в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса [46<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-11 - Text>].

Копії документів засвідчуються в установленому порядку, а оригінали повертаються особі. Подані документи формуються в особову справу та

направляються разом з поданням до Міністерства юстиції кур'єрською доставкою

Комісія на підставі подання головного територіального управління юстиції розглядає подані заінтересованими особами документи та приймає рішення про допуск до складання кваліфікаційного іспиту чи відмову у такому допуску. Єдиною підставою для відмови головних територіальних управлінь юстиції в підготовці та направленні до Комісії подання про допуск особи до складання кваліфікаційного іспиту може бути ненадання особою всіх передбачених документів [1<https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/start-up-v-notarialnu-diyalnist.html>].

Порядок проведення кваліфікаційного іспиту встановлено Наказом Міністерства юстиції України від 28.07.2011 № 1905/5 «Про затвердження Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату» [46<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-11 - Text>].

Кваліфікаційний іспит є публічним та проводиться у вигляді електронного анонімного тестування протягом чотирьох годин. Електронне анонімне тестування складається з теоретичної та практичної частин. Екзаменаційні завдання формуються безпосередньо системою для кожної особи індивідуально шляхом генерування у довільній формі переліку тестових питань та завдань.

Оцінювання як теоретичної, так і практичної частин здійснюється системою.

Законодавством України встановлена вимога щодо об'єктивності проведення кваліфікаційного іспиту: усі особи забезпечується рівними умовами для доступу до інформації стосовно процедури проведення іспиту, місця складання та тривалості іспиту, а також щодо кількості та ступеня

складності екзаменаційних завдань та відкритості інформації про результати іспиту.

Кваліфікаційний іспит є публічним. На засіданні Комісії можуть бути присутніми представники засобів масової інформації. Під час проведення кваліфікаційного іспиту засобами Міністерства юстиції України забезпечується ведення відеофіксації кваліфікаційного іспиту [46<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-11> - Text].

Після закінчення кваліфікаційного іспиту Комісія оголошує результати його проведення та прізвища, імена, по батькові осіб, щодо яких за результатами його проведення прийнято рішення про видачу (або відмову у видачі) Міністерством юстиції України свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю [54<https://zakjust.gov.ua/yurydychni-konsultatsii/2366-sklasti-ispit-shchob-stati-notariusom>].

Після успішного складання кваліфікаційного іспиту особа отримує Свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю – за процедурою, передбаченою Порядком.

Повідомлення про результати проведення кваліфікаційного іспиту розміщується на офіційній інтернет-сторінці Міністерства юстиції України в день ухвалення Комісією відповідного рішення, що є новелою у законодавстві.

Свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю є підставою для призначення на посаду державного нотаріуса або для реєстрації приватної нотаріальної діяльності [49<http://npu.in.ua/notariusam/dostup-do-profesiji>].

Приватний нотаріус зобов'язаний до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності.

Реєстрація приватної нотаріальної діяльності проводиться відповідно до Закону України «Про нотаріат» та Положення про порядок реєстрації

приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.03.2011 р. №888/5 [45<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0388-11>].

Особа, яка має намір зареєструвати приватну нотаріальну діяльність, подає до відповідного територіального органу Міністерства юстиції заяву та акт сертифікації про відповідність робочого місця (контори) приватного нотаріуса встановленим Законом України «Про нотаріат» умовам. У заяві зазначається назва нотаріального округу, в якому особа буде займатися нотаріальною діяльністю.

До заяви про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності додаються:

- свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю та його засвідчена в установленому порядку копія;
- документ, що підтверджує право власності на приміщення або право користування приміщенням для розташування робочого місця (контори) приватного нотаріуса, чи договір про співпрацю з іншим приватним нотаріусом, який надає заявнику відповідне приміщення, та його засвідчена в установленому порядку копія;
- дві фотокартки розміром 3 x 4 см;
- власноруч заповнена особова картка встановленої форми;
- паспорт громадянина України який подається особисто.

Свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю з відміткою територіального органу Міністерства юстиції про реєстрацію приватної нотаріальної діяльності та паспорт повертаються особі, яка їх подала.

Відмова в реєстрації приватної нотаріальної діяльності допускається лише в разі, коли подані документи не відповідають встановленим вимогам та у випадках припинення нотаріальної діяльності

Реєстраційне посвідчення є підставою для виготовлення печатки, відкриття поточних інших рахунків у банках, встановлення графіка часу прийому громадян тощо [45].

Відповідно до ст. 13-1 Закону, робоче місце (офіс) приватного нотаріуса повинно розташовуватися в межах визначеного для нього нотаріального округу [45]. Нотаріальний округ – територіальна одиниця, в межах якої нотаріус здійснює нотаріальну діяльність і в межах якого знаходиться державна нотаріальна контора, в якій працює державний нотаріус, або робоче місце (офіс) приватного нотаріуса.

Законодавство встановлює певні обмеження щодо можливості сумісництва. Зокрема, нотаріус не може займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності [21<http://npu.in.ua/notariusam/dostup-do-profesiji>].

Отже, законодавство України встановлює чіткий порядок набуття статусу нотаріуса, що свідчить про наявність адміністровано-правової регламентації даної сфери. Щодо законодавчих вимог, які встановлені для кандидатів на отримання статусу нотаріуса, то нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше трьох років, пройшов стажування протягом одного року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, склав кваліфікаційний іспит, одержав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю. Відповідно адміністративно-правовий механізм набуття статусу нотаріуса включає в себе такі етапи як: подання документів для участі у кваліфікаційному іспиті, їх перевірка,

складання кваліфікаційного іспиту, одержання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

2.2. Поняття та зміст адміністративно-правового статусу нотаріальних органів в Україні

Досліджуючи адміністративно-правовий статус нотаріальних органів в Україні, першочерговим, на нашу думку, є розкрити термінологічні особливості даної категорії та відштовхуватися від таких понять як «статус», «правовий статус», «правовий статус державного органу» тощо.

Власне слово «status» латинського походження і у перекладі означає положення, стан чого-небудь або будь-кого [5, с. 578]. Юридична енциклопедія визначає статус, як правове становище (сукупність прав та обов'язків) фізичної або юридичної особи [67, с. 626].

Досліджуючи юридичну наукову літератури, ми дійшли висновку, що терміни «статус» та «правовий статус» вживаються щодо фізичних осіб (особа, громадянин, працівник правоохоронних органів, державний службовець, керівник), а також по відношенню до юридичних осіб (органи державної влади та місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи організації). Крім того слід зазначити, що поняття «правовий статус» має загальний характер, що відображає загальні характеристики суб'єкта права (фізичної чи юридичної особи) щодо інших індивідів або органів держави у певній системі. Більш точний зміст статусу формують норми відповідних галузей права: конституційного, адміністративного, кримінального, цивільного тощо. Зважаючи на це вчені виділяють відповідно конституційно-правовий, адміністративно-правовий, цивільно-правовий, кримінально-правовий та інші статуси.

Таким чином, поняття «адміністративно-правовий статус» буде одним з видів загального поняття «правовий статус», і, в свою чергу, він також

може бути конкретизований в залежності від виду суб'єктів зазначених адміністративно-правових відносин: фізичні або юридичні особи.

У широкому розумінні визначає адміністративно-правовий статус В. М. Галуцько: «це встановлені адміністративно-правовими нормами права й обов'язки особи в сукупності з обсягом та характером її правосуб'єктності» [59, с. 188].

Як слушно вважають, О. Гумін та Є. Пряхін до елементів адміністративного статусу слід віднести правосуб'єктність, права, обов'язки та юридичну відповідальність. Не всі права, закріплені в законодавстві, характеризують адміністративно-правовий статус. До них відносяться лише ті, що передбачені нормами адміністративного права та реалізуються у взаємовідносинах з органами публічної влади, оскільки адміністративно-правові відносини існують тільки там, де один із суб'єктів є суб'єктом владних повноважень [11, с. 32].

Отже, обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правового статусу є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються у рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними.

Права – це інтереси певного суб'єкта адміністративно-правових відносин, які полягають в користуванні й вільному розпоряджанні соціальними благами й цінностями, а також дозволяють користуватися основними свободами у встановлених законом межах [11, с. 32]. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про нотаріат», до прав нотаріуса належать:

- витребування необхідних для вчинення нотаріальних дій документів, від підприємств, установ і організацій;
- отримувати оплату за надання додаткових послуг правового та технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями,

оплату за вчинення інших дій, відповідно до чинного законодавства, а також оплату праці приватних нотаріусів;

– складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру;

– чинним законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права [48].

Для вчинення певної нотаріальної дії у нотаріуса може виникнути потреба ознайомлення з документами, відомостями або інформацією.

Відповідно до статті 46 Закону України «Про нотаріат» нотаріус має право витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій. Такі відомості та (або) документи повинні бути подані в строк, визначений нотаріусом. Цей строк не може перевищувати одного місяця.

Неподання відомостей та документів на вимогу нотаріуса є підставою для відкладення, зупинення вчинення нотаріальної дії або відмови у її вчиненні.

Документи, на підставі яких вчинено нотаріальну дію, та документи або копії (витяги) з них, необхідні для вчинення нотаріальної дії, обов'язково долучаються до примірника правочину, свідоцтва тощо, які залишаються у справах нотаріуса.

Оригінали документів (наприклад, відповідні свідоцтва про факт державної реєстрації актів цивільного стану - про народження, шлюб, смерть, установчі документи (статути, положення, засновницькі договори тощо)) повертаються особам, що їх подали, а у нотаріуса залишаються їх копії (фотокопії) або витяги з таких документів.

Копії (фотокопії) або витяги необхідних документів подаються заінтересованими особами або на їх прохання виготовляються нотаріусом чи іншим працівником нотаріальної контори або особою, яка перебуває у трудових відносинах з нотаріусом [9].

Чинне законодавство встановлює право нотаріусів отримувати оплату додаткових послуг правового або технічного характеру, що не мають відношення до вчинюваних нотаріальних дій.

Відповідно до правових послуг – відноситься консультація, але лише в тому випадку, якщо її зміст не пов'язаний із вчинюваною нотаріальною дією, що являє собою, по суті, роз'ясненням принципів роботи правової системи, оскільки вони стосуються прав та обов'язків клієнта [25http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10763/1/Ivantsova_40-45.pdf].

Умови оплати правових послуг а також послуг технічного характеру, нотаріус зобов'язаний пояснити перед наданням правової допомоги. Розмір оплати послуг правової допомоги та технічного характеру здійснюється в тих розмірах, що встановлюються з врахуванням фактичних витрат на забезпечення якісного та термінового обслуговування фізичних та юридичних осіб. У випадку, якщо нотаріус надає правову консультацію щодо питань, які стосуються вчинюваної нотаріальної дії, то він отримує відповідну оплату тільки якщо вчинено саму нотаріальну дію – за її безпосереднє вчинення.

Також нотаріус має право на отримання оплати у випадку надання послуг технічного характеру, що не мають відношення до вчинюваних нотаріальних дій.

До таких послуг можна віднести: копіювання документів з використанням техніки; роздрукування текстів; використання комп'ютерної техніки тощо.

Відповідно до п. 4 Примірною положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового, право надання державними нотаріусами додаткових послуг правового та технічного характеру не має за мету отримання прибутку [47]. Здійснити оплату послуг правової допомоги або послуг технічного характеру здійснюється шляхом безготівкового перерахунку на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в органах Державного казначейства.

Стосовно оплати послуг приватних нотаріусів за вчинення нотаріальних дій справляють плату, то розмір визначається за домовленістю між нотаріусом та фізичною або юридичною особою. Право складати проекти заяв та угод, безперечно, є необхідним для професійного виконання нотаріусом своїх повноважень.

Посвідчення нотаріусом прав та фактів регламентується досить великою кількістю обставин, які неможливо прописати за допомогою типових зразків документів. Саме тому нотаріус розробляє відповідні документи самостійно з урахуванням умов кожної конкретної справи, спираючись на законодавчі норми.

До прав нотаріуса в процесі здійснення ним нотаріальної діяльності належать виготовлення копій документів та здійснення виписок з них. Це надає можливість нотаріусу зробити засвідчені копії чи виписки з документів самостійно безпосередньо з поданих йому оригіналів та не витребувати в особи, яка звернулася до нього.

Зазначений перелік прав нотаріуса не є вичерпним.

Наступною складовою адміністративно-правового статусу є обов'язки. Обов'язком є сукупність зобов'язань одного суб'єкта адміністративного права до інших, що являються певною природною необхідністю, що узгоджує особисті й суспільні інтереси [11, с.32].

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про нотаріат», до обов'язків нотаріуса належать :

- здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до Закону України «Про нотаріат» і принесеної присяги, дотримуватися правил професійної етики;

- сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду;

- зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій;

- відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам;

- вести нотаріальне діловодство та архів нотаріуса відповідно до встановлених правил;

- дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса, не допускати їх пошкодження чи знищення

- надавати документи, інформацію і пояснення на вимогу Міністерства юстиції України, Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі при здійсненні ними повноважень щодо контролю за організацією діяльності та виконанням нотаріусами правил нотаріального діловодства;

- постійно підвищувати свій професійний рівень, а у випадках, передбачених законодавством, проходити підвищення кваліфікації;

- виконувати інші обов'язки, передбачені законом [48].

Нормами даної статті закріплено коло обов'язків нотаріуса, які забезпечують правомірне здійснення ним нотаріальної діяльності. Зазначені обов'язки допомагають забезпечити відповідну професійну поведінку нотаріуса під час вчинення нотаріальних дій, при наданні консультацій, ведення діловодства, зберігання архіву та встановлюють міру і вид поведінки нотаріуса, які є необхідною складовою всього процесу здійснення нотаріальної діяльності.

Одним із основних обов'язків нотаріуса є здійснення ним своїх професійних обов'язків відповідно до Закону України «Про нотаріат» та інших нормативно-правових актів держави і принесеної присяги.

Наступним обов'язком є сприяння громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, який впливає власне зі змісту інституту нотаріату. Сприяння нотаріусом здійснення прав громадян та захисті законних інтересів проявляється шляхом надання нотаріусом правових консультацій, роз'яснень норм чинного законодавства, як з питань вчинення нотаріальних дій, так і з інших правових питань.

Надання роз'яснень стосовно прав і обов'язків громадян – є головним елементом нотаріальної діяльності, адже це надає змогу нотаріусу виявити дійсне волевиявлення особи, яка до нього звернулася, встановити розуміння нею юридичної природи та наслідків вчинюваного правочину. Варто відмітити, що надання правових консультацій і роз'яснень нотаріусом є його обов'язком, а не правом, у тому випадку якщо такі консультації та роз'яснення пов'язані безпосередньо з вчиненням нотаріальної дії. Це впливає із загальної мети нотаріату як правового інституту, який був створений державою та діє в рамках загальновизнаного конституційного принципу існування держави для людини. Проте цей обов'язок не означає,

що нотаріус зобов'язаний надавати роз'яснення з будь-яких інших правових питань, а лише в межах його повноважень.

Щодо обов'язку нотаріуса попереджати осіб, які до нього звернулися, про наслідки вчинюваних нотаріальних дій, то цей обов'язок має певний превентивний характер, адже здійснюється з метою щоб юридична необізнаність не була використана їм на шкоду .

Дотримання нотаріальної таємниці – це один із головних обов'язків нотаріуса, який одночасно виступає гарантією професійного здійснення нотаріальної діяльності і є одним із основних видів захисту і охорони прав та інтересів осіб, які звернулися до нотаріуса. Як слушно зазначає Н. М. Денисяк нотаріальна таємниця має надзвичайно вагоме значення під час здійснення нотаріального провадження, оскільки вона посилює довіру громадян до нотаріату і є одним із основоположних правил діяльності самого нотаріуса, що забезпечує його авторитет [16, с. 62].

До найважливіших обов'язків нотаріуса належить – відмова у вчиненні нотаріальної дії у тому випадку, якщо вона не відповідає чинному законодавству України або міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Україною у встановленому порядку. Даний обов'язок ґрунтується на принципі законності здійснення нотаріальної діяльності та витікає із попереджувальної функції нотаріату, оскільки має на меті превентивний характер.

Важливим обов'язком нотаріуса є постійне підвищення свого професійного рівня підготовки. Даний обов'язок нотаріус може виконувати шляхом будь-яких встановлених форм на власний розсуд, а у випадку неодноразового порушення правил нотаріального діловодства нотаріус зобов'язаний проходити підвищення кваліфікації. Відповідно до законодавства на нотаріуса також можуть бути покладені інші обов'язки [48].

Отже, законодавство України встає чіткий перелік етапів набуття правового статусу нотаріуса, як державного, так і приватного. Адміністративно-правовий статус нотаріуса, є складовою загального юридичного статусу нотаріусу та відображає його публічне становище у суспільстві. Правовий статус нотаріуса складається з встановлених законодавством України обов'язків та прав у сукупності з обсягом та характером правосуб'єктності.

Нотаріус має право витребувати від фізичних і юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій; складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру.

До основних обов'язків нотаріуса відносяться вимоги: здійснювати свої професійні обов'язки у суворій відповідності до законодавства та присяги; сприяти фізичним і юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки; зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій; відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству; надавати документи, інформацію і пояснення на вимогу контролюючих органів.

Варто відмітити також, що приватні і державні нотаріуси у своїх правах та обов'язках є рівними. Чинне законодавство закріплює перелік основних прав та обов'язків нотаріусів, проте цей перелік не є вичерпним і додатковим джерелом можуть бути інші нормативно-правові акти.

2.3. Особливості юридичної відповідальності нотаріусів

Нотаріус є спеціально уповноваженим державою суб'єктом на посвідчення фактів, що мають юридичне значення важливу роль в його

діяльності відіграє інститут відповідальності. Адже відповідальність є невід'ємним елементом правового статусу нотаріуса, та має на меті попередити протиправну поведінку особи – спеціально уповноваженого суб'єкта, а також стимулювати здійснювати свою діяльність професійно та в рамках встановлених законодавством.

Для того аби проаналізувати юридичну відповідальність нотаріуса, необхідно спочатку з'ясувати сутність такого явища як відповідальність.

Серед науковців не існує єдиного підходу до визначення поняття юридичної відповідальності. Однак, аналізуючи численні визначення окремих дослідників, можна виокремити такі основні підходи до змісту юридичної відповідальності:

- 1) юридична відповідальність як вид соціальної відповідальності;
- 2) юридична відповідальність як обов'язок правопорушника перетерпіти несприятливі наслідки;
- 3) юридична відповідальність як вид правовідносин;
- 4) юридична відповідальність є осудженням винних протиправних діянь.

Так, представником першої групи є О. Ф. Скакун, яка наголошує на тому, що юридична відповідальність – це передбачені законом вид і міра державно-владного (примусового) зазнання особою втрати благ особистого, організаційного та майнового характеру за вчинене правопорушення [53, с. 464].

В дослідженнях М. І. Матузова та О. В. Малька, юридична відповідальність – це один з видів соціальної відповідальності індивіда, ключовою особливістю якої є те, що вона пов'язана з порушенням юридичних норм, за якими стоїть апарат примусу держави.

Представником другої групи теорії відповідальності є, наприклад, М. Д. Шаргородський який розкриває зміст юридичної відповідальності через

правовий обов'язок правопорушника зазнати заходів примусу, що полягає в позбавленні особистого чи майнового характеру. Згідно з міркуваннями Р. Л. Хачатурова та Д. А. Липінського, юридична відповідальність – це суспільні відносини, що відображають взаємозв'язок суб'єктів юридичної відповідальності з правами та обов'язками, передбаченими нормами права [62, с.635].

До третьої групи дослідників, які вважають, що юридична відповідальність є видом правовідносин, суб'єктами якого є держава та правопорушник і виникає з факту правопорушення є, наприклад, І. М. Сенякін. Також прихильниками даної позиції є Р. Л. Хачатуров та Д. А. Липінський, які розглядають юридичну відповідальність як суспільні відносини, що відображають взаємозв'язок суб'єктів юридичної відповідальності з правами та обов'язками, передбаченими нормами права [62, с.635].

До четвертої групи дослідників належить, наприклад, А. С. Піголкін, який визначає юридичну відповідальність як вид державного примусу, який пов'язаний з державним осудженням винних протиправних діянь, які є небезпечними і шкідливими для держави та з якими ведеться боротьба шляхом застосування примусових заходів [40, с. 229].

На нашу думку, кожна із цих теорій розкриває окремі важливі аспекти юридичної відповідальності, однак для розуміння її змісту та суті необхідно враховувати усі запропоновані теорії. Тому ми пропонуємо визначити юридичну відповідальність як встановлений нормами права обов'язок дотримання та виконання вимог законодавства, який полягає у правомірній поведінці суб'єктів права, що заохочується, схвалюється, гарантується і забезпечується державним переконанням або примусом, та за порушення якого наступають негативні наслідки у вигляді обов'язку правопорушника

перетерпіти осуд, обмеження прав особистого, матеріального чи організаційного характеру.

Юридична відповідальність – є характерною мірою державного примусу щодо виконання вимог права, яка засуджує дії правопорушника перед державою та суспільством. Характерною ознакою юридичної відповідальності є те, що вона нерозривно пов'язана із державою, адже покладається за порушення правових норм. Відповідальність нотаріуса – це своєрідна форма впливу держави на вчинені порушення норм права, на посягання на соціальні інтереси суспільства або права особи. Статус нотаріуса передбачає його відповідальність за правомірність своїх дій не лише перед громадянами, які звернулись до нього за допомогою, але й перед суспільством в цілому.

Відповідальність нотаріуса визначається Законом України «Про нотаріат» і залежить від його правового статусу [48]. Наприклад, чинним законодавством закріплено, що шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України. Оскільки державний нотаріус – є службовою особою та підпорядковується Міністерству юстиції України, тобто державний нотаріус перебуває у трудових відносинах з Міністерством юстиції України. Відповідно до норм чинного законодавства про працю, у випадку завдання шкоди працівник, тобто нотаріус буде нести матеріальну відповідальність [40, с.230].

Щодо дисциплінарної відповідальності, то проаналізувавши чинне законодавство, до дисциплінарних стягнень, які можуть застосовуватися до нотаріуса належать:

- анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю у випадку неодноразового порушення нотаріусом чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій або грубого порушення

закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій, громадян ;

- анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю внаслідок знищення нотаріусом або з його вини архіву нотаріуса або окремих документів ;

- анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю через розголошення відомостей, що становлять нотаріальну таємницю ;

- зупинення або припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса;

- відповідні заходи реагування уповноважених органів після проведення перевірок діяльності нотаріуса на предмет дотримання правил ведення нотаріального діловодства, у вигляді рекомендації стосовно усунення виявлених недоліків та порушень [48].

У своїй діяльності нотаріус дотримується не лише вимог Закону України «Про нотаріат», але й наприклад, Правила професійної етики нотаріусів України. Та й навіть у присязі нотаріуса, зазначається, що особа присягається здійснювати обов'язки нотаріуса чесно й сумлінно, згідно з законом і совістю, поважати права та законні інтереси громадян і організацій, зберігати професійну таємницю, скрізь і завжди берегти чистоту високого звання нотаріуса. Етика є необхідним і обов'язковим елементом для здійснення нотаріальної функції. Без цього стає неможливим належне здійснення нашої функції, оскільки нотаріальна професія керується високим етичним змістом [49].

За етичні проступки (порушення нотаріусом норм цього Кодексу) до нотаріуса можуть бути застосовані такі санкції: зауваження; попередження; направлення Нотаріальною палатою України подання на розгляд Вищої

кваліфікаційної комісії нотаріату про анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю, у зв'язку з порушенням нотаріусом правил етики. Порядок застосування заходів впливу до нотаріусів за порушення правил професійної етики встановлюється Нотаріальною палатою України [64<https://journal.npu.org.ua/2019/etyka/>].

Особливої уваги на заслуговує інститут адміністративної відповідальності державних нотаріусів, оскільки нині, державний нотаріус не має статусу державного службовця та не мають права займати посади, пов'язані із державною службою, проте фактично він здійснює відповідні спеціальні обов'язки, покладені на нього органами державної влади.

Так, Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачає такі склади правопорушень, в яких суб'єктами є нотаріуси. Наприклад, ст. 163-9 КУпАП, встановлює відповідальність нотаріусів за незаконне використання інсайдерської інформації [30]. Також Глава 13-А КУпАП «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» закріплює перелік правопорушень, які пов'язані із проявами корупційних діянь, до суб'єктів яких відносять і нотаріусів. Зокрема, ст. 172-4 КУпАП передбачає настання адміністративної відповідальності за порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, в тому числі і нотаріусами, яким встановлено обмеження щодо зайняття іншими видами діяльності окрім викладацької, наукової та творчої діяльності тощо [30].

Тобто, підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку про те, що чинне законодавство про нотаріат України однозначно потребує реформування та обов'язкового визнання інституту адміністративної відповідальності нотаріусів. Адже дана ситуація є викликає колізію: спеціальне законодавство містить лише банкетні норми щодо такого важливого інституту як відповідальність, а галузеве законодавство детально

регламентує правопорушення суб'єктами яких є нотаріуси. Це недолік вирішується внесенням відповідних змін до Закону України «Про нотаріат» прямої норми щодо видів та підстав відповідальності.

Наступним видом відповідальності, який може бути застосований до нотаріуса – матеріальна, яка полягає в тому що шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі. Законом України «Про нотаріат» визначається, що для відшкодування шкоди, яка була заподіяна внаслідок вчиненої неправомірної нотаріальної дії, приватний нотаріус зобов'язаний до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності [48]. Можна виділити деякі особливості матеріальної відповідальності державного і приватного нотаріусів. Так, відповідно до ст. 21 зазначеного закону шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних або недбалих дій державного нотаріуса, відшкодовується в порядку, передбаченому законодавством України.

Стаття 27 Закону України «Про нотаріат» передбачає, що шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі. Для забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок вчиненої нотаріальної дії та/або іншої дії, покладеної на нотаріуса відповідно до закону, приватний нотаріус зобов'язаний до початку зайняття приватною нотаріальною діяльністю укласти договір страхування цивільно-правової відповідальності [48].

Також законодавством встановлені випадки, коли нотаріус не несе відповідальності, у разі, якщо особа, яка звернулася до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії: подала неправдиву інформацію щодо будь-якого питання, пов'язаного із вчиненням нотаріальної дії; подала недійсні та/або підроблені документи; не заявила про відсутність чи наявність осіб,

прав чи інтересів яких може стосуватися нотаріальна дія, за вчиненням якої звернулася особа.

Щодо кримінальної відповідальності осіб, що здійснюють нотаріальну діяльність, то єдиним джерелом є Кримінальний кодекс України (КК України). Так ч. 1 ст. 365-2 КК України передбачає кримінальну відповідальність за зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб [35].

На нашу думку, для визначення нотаріуса як спеціального суб'єкта доцільно керуватися терміном «нотаріус», який має своє відображення у ст. 3 Закону України «Про нотаріат» і розширеному тлумаченню даний термін не підлягає. Це аргументовано тим, що вданому випадку відносити до суб'єктів злочину передбаченого ст. 365-2 КК України інших осіб, уповноважених вчиняти нотаріальні дії або здійснювати посвідчення заповітів або довіреностей, які прирівнюються до нотаріальних є неправомірним [35]. Отже, існує ряд ознак наявності або відсутності яких обумовлюють кримінальну відповідальність нотаріуса: протиправна поведінка нотаріуса; психічне ставлення нотаріуса до власних дій та їх наслідків; причиново-наслідковий зв'язок між діями нотаріуса і завданою шкодою.

Підсумовуючи вищевикладене можна дійти висновку, що існує ряд проблем, які стосуються інституту юридичної відповідальності нотаріуса. В сучасних умовах даний інститут особливо потребує реформування, адже законодавча невизначеність щодо інституту відповідальності нотаріуса говорить про відсутність гарантій нотаріальної діяльності, а як наслідок призводить до порушень прав фізичних та юридичних осіб, що звернулись до нотаріуса за допомогою.

РОЗДІЛ 3.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності

Важливою умовою розвитку України на шляху до інтеграції в світове співтовариство є приведення її законодавства до рівня світових стандартів.

З метою сприяння становленню цілісного підходу до правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні, визначення функцій нотаріату та побудови чіткої структури нотаріальних органів для надання населенню послуг правового та нотаріального характеру у відповідності до міжнародних стандартів, а також поступового і системного реформування вітчизняного нотаріату постає необхідність дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності та подальша його адаптація до вітчизняної системи нотаріату.

Досліджуючи зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності, варто почати з фундаментального положення щодо поділу існуючих нотаріальних систем, зокрема на англосаксонську «common law» та континентальну «civil law» [55, с. 68].

У свою чергу Г. Ю. Гулевська доводить про існування ще однієї системи, яка об'єднує країни у стані так званого «перехідного періоду», які або наближаються до латинської системи нотаріату, або стали на шлях впровадження подібної системи, але повністю до неї не належать, оскільки їхнє законодавство та стан практики не повною мірою відповідають фундаментальним принципам побудови та організації нотаріату [13, с. 57].

Першу групу складають нотаріальні органи англосаксонських країн (Англія, США тощо), до компетенції яких входить лише посвідчення документів та підписів. Дана правова модель заснована переважно на судовому прецеденті, через що основна увага приділяється показам свідків як засобу доведення, у тому числі і при дослідженні письмових доказів.

Особливістю функціонування нотаріату в США є відсутність єдиного спеціалізованого державного правового інституту. Загалом у США відсутнє федеральне законодавство про нотаріат, а основні правові аспекти організації та адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності відображені в модельному законі «Про нотаріат» і в Уніфікованому законі США «Про нотаріальні дії» та конкретний перелік нотаріальних дій, вимоги до осіб, які мають намір вчинювати нотаріальні дії, правовий статус нотаріусів та особливості організації їхньої діяльності регламентуються законодавствами окремих штатів [6, с. 153].

Що стосується правового статусу нотаріуса, то, як визначає Т. К. Кравченко, в США він є доволі специфічним через застереження про неможливість надання нотаріусом консультацій правового характеру, складання проектів угод, вчинення інших форм діяльності, здійснення яких визнається парафією професійних юристів [34, с. 24].

Схожими є правові засади нормативного оформлення нотаріальної діяльності у Великобританії. Але, як вказує Р. Брук, відсутній спеціальний нормативно-правий акт, який би врегульовував діяльність нотаріату в цій країні, що дозволяє говорити про базування досліджуваної інституції на правових звичаях, головним чином, торгівельного права, судових прецедентах та статутах, що містять положення про порядок вчинення окремих нотаріальних дій [26, с. 151].

Британський нотаріат характеризується не тільки такою ознакою, як класовість, але йому притаманна також спеціалізація нотаріусів за видами

діяльності або за країнами, за законодавством і на мові якої здатний діяти даний нотаріус. Такий підхід не характерний для нотаріату Сполучених Штатів Америки, в яких нотаріуси мають діяти в межах відповідної території діяльності – округу – з неможливістю спеціалізуватися на певних видах діяльності [13, с. 158].

Загалом, значення нотаріату в англоамериканській правовій системі є незначною, а інколи і взагалі відсутня, оскільки діяльність нотаріусів, як правило, суміщається із діяльністю адвокатів. Тобто можна стверджувати, що у країнах англосаксонської правової системи поки що залишається недостатньою роль і значення нотаріату. Саме тому, на нашу думку, така модель організації нотаріату не може бути прикладом для вдосконалення системи нотаріату в Україні.

Ближчою до правової системи України є континентальна (латинська) система нотаріату.

У системі латинського нотаріату нотаріус виступає, як незалежний представник держави, наділеного від її імені повноваженнями здійснювати нотаріальні дії, й одночасно несе особисту відповідальність за здійснення нотаріальних дій. Незалежність нотаріуса забезпечує надання угодам сторін «публічної форми і публічної довіри», оскільки нотаріус виконує завдання публічної влади, а контроль за діяльністю нотаріуса здійснюється державою в особі органів юстиції і нотаріальними палатами [32, с. 102].

В системі латинського нотаріату деякі дослідники існує три основні моделі латинського нотаріату: німецька, французька та змішана [26, с. 148].

Для німецької моделі характерна незначна активність нотаріуса на всіх етапах нотаріального процесу.

Компетенція нотаріуса в Німеччині досить широка і відображена в ряді законодавчих актів. Нотаріуси завіряють і посвідчують документи, а також підписи осіб і копії з документів; посвідчують дійсність повноважень

на представництво; приймають клятву, клятвене завірення, знімають свідчення під присягою; займаються зберіганням і доставкою документів і цінностей третім особам, здійснюють ряд інших нотаріальних дій. Найбільший об'єм роботи нотаріуса займає правове забезпечення операцій з нерухомістю, посвідчення шлюбних договорів, посвідчення попередніх договорів, у тому числі договорів про створення акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю [8, с. 412]. Тобто здійснення нотаріальних функцій носить має формалізований, нетворчий характер, що в свою чергу мінімізує конкуренцію між нотаріусами. Таким чином, можна зазначити, що український нотаріат ближче саме до німецької моделі.

Французька модель, навпаки, передбачає ініціативність самого нотаріуса з моменту звернення до нього зацікавленої особи. Нотаріус і його помічники повністю беруть на себе всі турботи клієнтів, починаючи від збору необхідних документів, проведення переговорів з іншими зацікавленими особами, складання і посвідчення документа і закінчуючи реєстрацією нотаріального акту в компетентних органах.

Компетенція нотаріуса у Франції досить велика. Нотаріуси відіграють провідну роль в правовому супроводі операцій з нерухомістю, самостійно займаючись перевіркою всього фактичного складу, який необхідний для здійснення правочину. Значна роль нотаріуса полягає в оформленні і захисті майнових прав в сім'ї, спадкових прав. Особливістю адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності у Франції проявляється у офіційному положенні нотаріуса, як представника вільної професії, який є підконтрольним Міністерству юстиції. Також, нотаріальна діяльність підлягає контролю з боку держави, через судові установи, які у разі неналежного виконання зобов'язань щодо консультування накладають досить жорсткі санкції [26, с. 150].

Нотаріат Франції має одну цікаву відмінність від нотаріату інших європейських країн – посада нотаріуса може передаватися у спадок.

Змішана модель поєднує в різних пропорціях елементи обох вищеназваних систем. Вона існує в цілій низці Європейських держав як, наприклад, Іспанії, Нідерландах, Швейцарії та латиноамериканських країнах – Кубі, Португалії і ряді інших [26, с. 149].

Цікавим є досвід адміністровано-правового регулювання отримання правового статусу нотаріуса в Австрії. Так, претендент на посаду нотаріуса в Австрії повинен мати вищу юридичну освіту та щонайменше сім років стажу та пройти конкурсний відбір. Нотаріальна палата передає свої рекомендації щодо кандидата на розгляд Міністерству юстиції, де її розглядають дві судові інстанції, і після затвердження нотаріус автоматично стає членом нотаріальної палати, яка є спільною для одного чи двох районів. На національному рівні нотаріальні палати об'єднані у єдину організацію – Австрійську нотаріальну палату. Розміри гонорарів нотаріуса є чітко визначеними нормативно-правовими актами, і може бути тільки знижена з урахуванням певних обставин справи [32, с. 103].

У Польщі нотаріуса призначає міністр юстиції за заявою зацікавленої особи та за рекомендацією регіональної ради нотаріальної палати. Нотаріусом може бути громадянин Польщі, не молодший 26 років, який має вищу юридичну освіту, пройшов нотаріальне стажування, склав нотаріальний іспит і пропрацював помічником нотаріуса (*asesora*) не менше двох років. Винятки встановлені для професорів юриспруденції, суддів, прокурорів та адвокатів, які пропрацювали на займаній посаді не менш ніж три роки [7, с. 117].

В Іспанії нотаріусами працюють юристи високого класу, які нерідко паралельно займаються викладацькою діяльністю в університетах, а розробкою та укладанням договорів та виконанням супутніх формальностей

зайняті в основному адвокати. Згідно із іспанським законодавством нотаріусом є призначений державою службовець, який призваний засвічувати, у відповідності з чинними законами, договори та інші юридично важливі документи [26, с. 150].

Таким чином, дослідження зарубіжного досвіду має на меті сприяння становленню цілісного підходу до правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні, визначення функцій нотаріату та побудови чіткої структури нотаріальних органів для надання населенню послуг правового та нотаріального характеру у відповідності до міжнародних стандартів, а також поступового і системного реформування вітчизняного нотаріату.

Подальша імплементація здобутків зарубіжного досвіду в український правовий простір при розробленні нових проектів щодо нотаріальної діяльності повинно бути дуже виваженим, із акцентуванням уваги на сумісності норм, які рецепіюються, і реаліях вітчизняної правової системи. Реформування державного регулювання у сфері нотаріальної діяльності в Україні повинно бути націлене на більш ефективне здійснення функцій захисту прав та інтересів громадян, підприємств, установ та організацій і вдосконалення контролю з боку держави.

3.2. Перспективи вдосконалення адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні.

Суспільне життя постійно зазнає змін, а тому постає необхідність швидкого реагування, в тому числі з боку представників нотаріальної діяльності. Задля того аби ефективно виконувати функції надані державою, а саме здійснювати охорону прав і законних інтересів тих, хто звертається за допомогою до нотаріуса, останній повинен постійно самовдосконалюватися.

На сьогодні в Україні відсутній документ, який би характеризував майбутній напрямок в розвитку нотаріальної діяльності, перспективи такої

діяльності в Україні, з урахуванням членства нашої країни у Міжнародному союзі Латинського нотаріат. Це є досить негативним явищем, оскільки відсутність чіткого бачення стратегії розвитку та модернізації нотаріальної діяльності є перепорою в створенні дієвого механізму захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

На нашу думку для реалізації зазначених вище функцій необхідно окреслити завдання для удосконалення нотаріальної діяльності.

Ми вважаємо, щ перспективними для реформування в даній сфері є наступні напрямки :

- децентралізація владних повноважень у сфері нотаріату;
- запровадження електронного нотаріату;
- запровадження технології «blockchain» у нотаріальній діяльності;
- кодифікація нотаріального законодавства – надання нотаріусу функцій медіатора, реєстратора шлюбів та ескроуагента.

Що стосується першого напрямку удосконалення правового статусу нотаріуса, то ми поділяємо думку В. Марченко, що це - децентралізація владних повноважень у сфері нотаріату. Міністерство юстиції України серед широкого спектру своїх повноважень має контрольні та організаційні функції, які разом характеризують компетенцію міністерства у сфері регулювання нотаріальної діяльності [37]. Проте зважаючи на євроінтеграційний напрямок постає необхідність чіткого розподілу повноважень між Міністерством юстиції України – центральним органом виконавчої влади та Нотаріальною палатою України – органом професійного самоврядування нотаріусів. Розширення повноважень Нотаріальної палати України дасть змогу ефективно реагувати на відповідні зміни та новації у сфері нотаріату, зокрема питання підвищення

професійного рівня нотаріусів та їх помічників [37]. Також це збільшить єдність нотаріальної спільноти, підвищить відповідальність кожного нотаріуса та створить додаткові гарантії особам, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій.

Також у випадку отримання належних повноважень Нотаріальною палатою України, вона забезпечить нотаріусами усі віддалені території, на яких зараз спостерігається ускладнений доступ громадян до нотаріальних дій, що матиме в результаті належний рівень забезпечення прав та інтересів громадян, юридичних осіб та держави.

В своєму доялідженні Рябець І. М. , Шамрук Н. Б. наголошують на тому, що у всіх країнах – членах Міжнародного союзу латинського нотаріату нотаріуси об'єднані у професійну організацію, яка є незалежною від державної влади. Нотаріус не входить до державного апарату та не є державним службовцем. При цьому держава делегує нотаріусу право засвідчувати певні документи з метою надання їм публічної сили та доказовості, яку можливо оспорити тільки в судовому порядку. Досить показовим щодо вимог до особи нотаріуса є досвід Франції: стажування протягом двох років (у тому числі близько півроку при інших фахівцях: адвокатах, бухгалтерях тощо) в державних установах, юридичних службах компаній тощо. Окрім того, заохочується проходження частини стажування за кордоном, зокрема в країнах системи загального права, з метою ознайомлення стажиста з правовими системами різних країн об'єднаної Європи [50, с. 309].

Щодо другого напрямку, то нинішній стан розвитку цифрових технологій в Україні є неоднозначним. З однієї сторони – наявна розвинута система, яка налічує близько 40 державних та єдиних реєстрів, електронні системи «СЕТАМ» та «PROZORRO», особистий кабінет клієнта адміністративних послуг на сайті Міністерства юстиції України, проте з

іншої сторони, наявна велика кількість проблем пов'язаних із системами автоматичного обміну даними.

Однак, розвиток цифрових технологій вимагає застосування нових принципів до організації нотаріальної діяльності, а саме створення системи електронного нотаріату («е-нотар») - інституції, яка об'єднає в собі сукупність класичних нотаріальних дій з додаванням цифрових технологій, а також максимальним спектром адміністративних послуг, необхідних для суспільства та які надаються спеціалістами високого професійного рівня, без використання коштів із Державного бюджету або коштів громад.

Перспективами роботи з «е-нотар» для зовнішнього використання є можливість електронного документообігу між нотаріусами та іншими суб'єктами, а також реальність нотаріального посвідчення правочинів з використанням електронних засобів зв'язку. До позитивних сторін запровадження цієї системи для внутрішнього діловодства можна віднести відсутність паперових книг, журналів тощо, автоматичне формування звітів, автоматичне заповнення описів, номенклатури тощо [28].

Проте, на нашу думку, існує ряд факторів, які перешкоджаючи чи сповільнюють запровадження і в Україні системи електронного нотаріату:

- недостатній рівень взаємного обміну між даними реєстрів, які використовують в своїй діяльності нотаріуси;
- відсутність автоматизованого робочого місця нотаріуса;
- відсутність дистанційної авторизації клієнтів за допомогою електронного цифрового підпису чи ID-картки;
- відсутність законодавчого регулювання для створення електронного реєстру вчинення нотаріальних дій та електронного нотаріального архіву,
- відсутність автоматичного створення нотаріального документу;

– та ряд інших технологічних прогаєин, який відповідає за обслуговування цивільного обігу.

До того слід враховувати, що всі зазначені вище пункти, які відсутні в нашій країні, наявні у більшості держав латинського нотаріату в тому числі країн пострадянського простору [37].

Ще одним напрямком для вдосконалення нотаріальної діяльності – є впровадження технології «blockchain» - платформи електронного документообігу з механізмами верифікації та цифрового підпису. Криптографія гарантує, що ніхто не може змінити дані, що містяться в блоках, без попередження: кожен блок blockchain містить криптографічне посилання на свій попередній блок. Таким чином, довірчі відносини між користувачами вважаються непотрібними [56].

Така інновація зараз набуває поширення та може як позитивно взаємодіяти з нотаріатом, так стати для нього заміною [42]. Так, наприклад у в Австрії дозволили реєстрацію юридичних осіб без нотаріального посвідчення через електронний портал, у Хорватії – оформлення бізнесу вже не вимагає участі нотаріуса, також дана технологія присутня в Грузії та Німеччині [3].

Також потребує вдосконалення зміст Закону України «Про нотаріальну діяльність». Зокрема, термінологія Закону України "Про нотаріат" містить певні неточності у формулюванні окремих норм. Так, ст. 4 містить право нотаріуса складати проекти угод і заяв, що не охоплюють всього різноманіття документів, що посвідчують нотаріуси [48].

Говорячи про нормативно-правове закріплення правового статусу нотаріуса варто відзначити, що з метою вдосконалення законодавчо закріплених вимог, що висувуються до кандидатів на посаду нотаріуса, необхідно внести низку змін і доповнень до Закону України «Про нотаріат», а саме: 1) визначити, що припинення (втрата) українського громадянства

передбачає позбавлення статусу нотаріуса (це позбавлення слід вважати безумовним і таким, що має обов'язковий характер); 2) закріпити вимогу щодо наявності в нотаріуса «вищої юридичної освіти», якою для цих цілей необхідно вважати вищу юридичну освіту ступеня магістра за спеціальністю «Право» (або прирівняну до неї вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста), здобуту в Україні, а також вищу юридичну освіту відповідного ступеня, здобуту в іноземних державах та визнану в Україні в установленому законом порядку, що підтверджується відповідним документом про вищу освіту встановленого зразка; 3) законодавчо закріпити вказівку на вільне володіння державною мовою, а також положення про те, що нотаріальне діловодство в Україні здійснюється державною мовою (якщо особа, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, не володіє державною мовою, за її заявою тексти оформлюваних документів мають бути перекладені нотаріусом або перекладачем мовою, якою вона володіє); 4) у законодавчому порядку закріпити визначення категорії «стаж роботи у сфері права», яким вважати стаж роботи особи за спеціальністю після здобуття нею вищої юридичної освіти.

Дослідження чинного законодавства України, яке регулює діяльність нотаріату в Україні, показало, що наявна досить велика кількість законів, постанов, наказів та інших підзаконних нормативно-правових актів, які штучно розширюють правову базу. Це призводить до неузгодженості, колізій з іншими галузями права та прогалини у праві.

Погоджуючись із багатьма дослідниками цього питання, ми вважаємо, що доцільним буде прийняття Нотаріального процесуального кодексу України. Така кодифікація має на меті упорядкувати систему чинних підзаконних нормативних актів в межах одного акту задля забезпечення чіткої регламентації процесуальних аспектів діяльності нотаріуса, створення

юридично визначених процедур вчинення кожної нотаріальної дії, та, відповідно, механізми оскарження.

Що ж до останнього напрямку удосконалення - здійснення нотаріусами медіації, необхідно розібратися зі значенням самого терміну. Слово «медіація» походить від латинського «medius», що означає займати середину між двома точками зору або сторонами, пропонувати середній шлях, триматися нейтрально, незалежно. Метою медіації є об'єднання двох, на перший погляд, різних складових – високого ступеня незалежності сторін і гарантій з досягнення консенсусу та взаємовигідного результату [22, с. 137].

Роль у медіації нотаріуса підтверджується рішенням XXIII конгресу Міжнародного союзу латинського нотаріату, яке стверджує про те, що нотаріус, внаслідок своїх професійних обов'язків повинен допомагати сторонам, які мають різні погляди та інтереси знаходити взаємовигідний шлях вирішення правового спору, а тому саме він серед інших представників юриспруденції найбільше відповідає ролі медіатора [38].

У законодавстві інших країн виконання нотаріусом функцій медіатора вже досить давно закріплено. Як приклад, можна навести закон Німеччини про нотаріат, в якому нотаріусу надаються спеціальні повноваження щодо здійснення офіційної процедури позасудового врегулювання спорів. Участь нотаріуса в ролі медіатора, також передбачена законом Німеччини про вирішення спорів, пов'язаних із речовими правами. Згідно з розпоряджень земель Німеччини, нотаріуси повинні здійснювати процедуру посередництва у разі виникнення спорів між спадкоємцями або власниками майна [51].

Яскравим прикладом є також нотаріальна медіація у Грузії, яка почала своє існування ще у жовтні 2013 року і являє собою альтернативний спосіб вирішення цивільних спорів, зокрема, сімейних, спадкових, майнових та

немайнових. У даному випадку нотаріус як медіатор допомагає сторонам у процесі ведення переговорів вирішити юридичний конфлікт та досягти домовленості в цивільних правовідносинах. Після завершення процесу медіації нотаріус видає нотаріальний акт, яким регулюються обов'язки учасників у вирішенні спору. Зобов'язання за нотаріальним актом можуть бути виконані як після його видачі, у визначений цим актом строк або при вчиненні такої дії нотаріусом.

Як ми вже зазначали вище, основною причиною розвитку інституту нотаріату є ускладнення договірних відносин та цивільного обороту. Саме тому наступний напрям удосконалення спрямований на гарантування надійності при здійсненні розрахунків саме у договірних відносинах. Більшість європейських держав для розрахунків за оплатними правочинами учасники використовують послуги спеціальних нотаріальних рахунків - «ескроу» при укладанні та виконанні договорів з нерухомістю [24, с. 450]

І хоча Україна вже розпочала введення даної новації стосовно використання рахунків умовного зберігання «ескроу» в чинне законодавство (стосовно купівлі-продажу простих акцій акціонерних товариств), однак є ще багато як нормотворчої, так і роботи із створення дієвого механізму реалізації даного порядку. Також, держава наділила обов'язками ескроу-агентів – банки, адже договори купівлі-продажу цінних паперів не підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню. До того ж законодавством нотаріусу надано право накладати заборони щодо відчуження коштів, які будуть зараховані заявником вимоги на рахунок умовного зберігання «ескроу», відкритий відповідно до чинного законодавства [10].

Отже, сучасні суспільні відносини постійно розвиваються та зазнають змін. Для того аби нотаріус міг ефективно здійснювати обов'язки покладені на нього державою, необхідно здійснити ряд реформ, а саме, надати реальні

повноваження Нотаріальній палаті України, запровадити систему електронного нотаріату та технологію «blockchain», здійснити кодифікацію та оновлення нотаріального законодавства, надати нотаріусу функції медіатора та ескроу-агента.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження нотаріальної діяльності в Україні та виконуючі окреслені завдання, ми дійшли до наступних висновків.

1. Дослідження історії нотаріальної діяльності на території України свідчить, що історично нотаріат є складовою частиною правової системи будь-якої країни. В своєму становленні, нотаріат пройшов наступні етапи: княжий етап українського державотворення включає існування Київської Русі і Галицько-Волинської держави (IX ст. – 40-і рр. XIV ст.); період входження українських земель до складу Великого князівства Литовського, Руського та Речі Посполитої; етап входження українських земель в Австро-Угорську та Російські імперії; етап Української національно-демократичної революції (1917-1921 рр.); радянський період (1922-1991 рр.); сучасний етап (з 24 серпня 1991 р. по теперішній час). Також слід зазначити, що сучасний період адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності не є завершеним та перебуває на етапі становлення та приведення до міжнародних норм і стандартів.

2. Нотаріальна діяльність - це різновид юридичної процесуальної діяльності, здійснювана спеціальними суб'єктами вчинення нотаріальних дій, яка має публічний характер, здійснюється на постійній та систематичній основі, має на меті захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, шляхом посвідчення безспірних прав, фактів, документів, які мають юридичне значення.

Відповідно ознаками нотаріальної діяльності є наступне: вона є різновидом юридичної діяльності; є процесуальною; є постійною та систематичною; має публічний характер; мета такої діяльності - захист прав

і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, шляхом посвідчення прав, фактів, документів, які мають юридичне значення; предметом нотаріальної діяльності є лише безспірні справи та правочини; суб'єктами вчинення нотаріальних діє є нотаріуси – державні та приватні, а також, у визначених законодавством випадках, інші особи.

Також варто зазначити, що нотаріат (як термін, який частіше зустрічається в нормативно-правових актах) та нотаріальна діяльність співвідносяться як правовий інститут і система правовідносин, які виникають у зв'язку з і організацією нотаріату, і безпосереднім учиненням нотаріальних дій.

3. Адміністративно-правовий аспект нотаріальної діяльності є очевидним, оскільки існує тісний правовий зв'язок нотаріуса з державою, який проявляється у всіх аспектах здійснення нотаріальної діяльності, в тому числі у призначенні на посаду державного нотаріуса, реєстрації приватної нотаріальної діяльності, її зупиненні та припиненні, здійсненні контролю за організацією нотаріальної діяльності тощо.

Публічно-правовий характер функцій та завдань, покладених державою на нотаріуса, обумовлює необхідність жорсткого законодавчого закріплення порядку набуття і припинення статусу нотаріуса.

Законодавство України встановлює чіткий порядок набуття статусу нотаріуса, що свідчить про наявність адміністративно-правової регламентації даної сфери. Щодо законодавчих вимог, які встановлені для кандидатів на отримання статусу нотаріуса, то нотаріусом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи у сфері права не менше трьох років, пройшов стажування протягом одного року в державній нотаріальній конторі або у приватного нотаріуса, склав кваліфікаційний іспит, одержав свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Відповідно адміністративно-правовий механізм набуття статусу нотаріуса включає в себе такі етапи як: подання документів для участі у кваліфікаційному іспиті, їх перевірка, складання кваліфікаційного іспиту, одержання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

4. Адміністративно-правовий статус нотаріуса, є складовою загального юридичного статусу нотаріусу та відображає його публічне становище у суспільстві. Правовий статус нотаріуса складається з встановлених законодавством України обов'язків та прав у сукупності з обсягом та характером правосуб'єктності.

Нотаріус має право витребувати від фізичних і юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій; складати проекти угод і заяв, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань вчинення нотаріальних дій і консультації правового характеру.

До основних обов'язків нотаріуса відносяться вимоги: здійснювати свої професійні обов'язки у суворій відповідності до законодавства та присяги; сприяти фізичним і юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки; зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з вчиненням нотаріальних дій; відмовити у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству; надавати документи, інформацію і пояснення на вимогу контролюючих органів.

Варто відмітити також, що приватні і державні нотаріуси у своїх правах та обов'язках є рівними. Чинне законодавство закріплює перелік основних прав та обов'язків нотаріусів, проте цей перелік не є вичерпним і додатковим джерелом можуть бути інші нормативно-правові акти.

5. Нотаріус є спеціально уповноваженим державою суб'єктом на посвідчення фактів, що мають юридичне значення важливу роль в його діяльності відіграє інститут відповідальності.

Відповідальність нотаріуса – це своєрідна форма впливу держави на вчинені порушення норм права, на посягання на соціальні інтереси суспільства або права особи. Статус нотаріуса передбачає його відповідальність за правомірність своїх дій не лише перед громадянами, які звернулись до нього за допомогою, але й перед суспільством в цілому.

Законодавством України для нотаріусів передбачена дисциплінарна, матеріальна, адміністративна, кримінальна відповідальності. Підстави та наслідки настання кожного із видів передбачені окремими актами та пов'язані із здійсненням ними своєї професійної діяльності, тобто наявності у них спеціального правового статусу.

Досліджуючи питання видів та особливостей юридичної відповідальності ми прийшли до висновку, що існує ряд проблем, які стосуються інституту юридичної відповідальності нотаріуса. Зокрема бланкетність правових норм, які визначають склад відповідних правопорушень, невизначеність правового статусу в системі службових та посадових осіб створюють прогалини в правовій регламентації такого важливого інституту як відповідальність, оскільки призводить до порушень прав фізичних та юридичних осіб, що звернулись до нотаріуса за допомогою.

6. Дослідження зарубіжного досвіду має на меті сприяння становленню цілісного підходу до правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні, визначення функцій нотаріату та побудови чіткої структури нотаріальних органів для надання населенню послуг правового та нотаріального характеру у відповідності до міжнародних стандартів, а також поступового і системного реформування вітчизняного нотаріату

Досліджуючи зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання нотаріальної діяльності, варто почати з фундаментального положення щодо поділу існуючих нотаріальних систем, зокрема на англосаксонську, континентальну та систему, яка об'єднує країни у стані так званого «перехідного періоду».

Першу групу складають нотаріальні органи англосаксонських країн (Англія, США тощо), до компетенції яких входить лише посвідчення документів та підписів. Дана правова модель заснована переважно на судовому прецеденті, через що основна увага приділяється показам свідків як засобу доведення, у тому числі і при дослідженні письмових доказів. Загалом, значення нотаріату в англоамериканській правовій системі є незначною, а інколи і взагалі відсутня, оскільки діяльність нотаріусів, як правило, суміщається із діяльністю адвокатів.

У системі латинського нотаріату (до якого належать Україна, Франція, Німеччина, Польща та більшість європейських країн) нотаріус виступає, як незалежний представник держави, наділеного від її імені повноваженнями здійснювати нотаріальні дії, й одночасно несе особисту відповідальність за здійснення нотаріальних дій.

7. Подальша імплементація здобутків зарубіжного досвіду в український правовий простір при розробленні нових проектів щодо нотаріальної діяльності повинно бути дуже виваженим, із акцентуванням уваги на сумісності норм, які рецепіюються, і реаліях вітчизняної правової системи. Для того аби нотаріус міг ефективно здійснювати обов'язки покладені на нього державою, необхідно здійснити ряд реформ у законодавчій, організаційній, функціональній, технологічній та деонтологічній сферах. Зокрема більшість фахівців стверджують про необхідність запровадження системи електронного нотаріату та технологію «blockchain», вдосконалення існуючих правових систем та приведення їх в

одну площину, здійснення кодифікації та оновлення нотаріального законодавства, надання нотаріусу функції медіатора та ескроу-агента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Start up» в нотаріальну діяльність URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/start-up-v-notarialnu-diyalnist.html> (дата звернення - 16.03.2020).
2. Баранкова В. Система суб'єктів нотаріального процесу: теоретичні та практичні аспекти *Мала енциклопедія нотаріуса*, 2013. С. 115 – 125.
3. Беднов О. Про загрози для професії нотаріуса URL: http://npu.in.ua/novini/Pro_konferenciu_250317# (дата звернення - 20.03.2020).
4. Бисага Ю. Ю. Історико-правові аспекти виникнення сучасного українського нотаріату. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. № 30(1). С. 17-20.
5. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутских. – 2-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2003. 704 с.
6. Бондарева М.В. Англосаксонський нотаріат: особливості організації та функціонування. *Університетські наукові записки*. 2006. № 3-4. С. 153–159.
7. Василенко М. Є. Міжнародно-правове зближення правових систем у сфері нотаріальної діяльності. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 листоп. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ.*, Харків, 2016. С. 115-118.

8. Висеканкцев О. О. Система організації нотаріату: закордонний досвід. *Публічне право*. 2012. № 4 (8). С. 411–415.
9. Витребування відомостей і документів, необхідних для вчинення нотаріальної дії. URL: <http://kravchenko-notary.com.ua/current-information/70/vitrebuвання-відомостей-і-дOCUMENTIV-DIJA-VCHINENNJA-notarialnoi-dii-722/> (дата звернення - 01.04.2020).
10. Вінник О. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про акціонерні товариства». К., 2009. 312 с.
11. Горбач М. І. Класифікація елементів адміністративно-правового статусу суб'єктів адміністративного права. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*, 2017. С. 29-41.
12. Гулевська Г. Ю. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання нотаріальної діяльності та пріоритети запозичення в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7. С. 57–61.
13. Гулевська Г. Ю. Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2004. 206 с.
14. Головченко В. В. Право в житті людини. Київ : Оріяни, 2005. 336 с.
15. Давиденко А. О. Історія виникнення нотаріату в Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2010 № 4. С. 22–28.
16. Денисяк Н. М. Таємниця здійснення нотаріальних дій та відповідальність за її порушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. № 40(1). С. 62-65.

17. Долгов М. А. Большая история нотариата. *Нотариус*. 2000. № 3(23). С. 77-95.
18. Долинська М. С. Нотаріальний процес: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 652 с.
19. Долинська М.С. До питання правового регулювання нотаріальної діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2017. № 1. С. 20-28.
20. Досінчук К. Ф. Поняття, завдання та функції нотаріату в Україні: окремі аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2013. С. 132.
21. Доступ до професії. URL: <http://npu.in.ua/notariusam/dostup-do-profesiji#> (дата звернення – 19.03.020).
22. Дячкович М. М. Пропозиції щодо розвитку медіації в нотаріальній практиці нотаріусів України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С. 137-140.
23. Желіховська Ю. В. Історія виникнення та розвитку нотаріату в Україні. *Молодий вчений*. 2014. № 11(14). С. 155-160.
24. Згама А. О. Про договір ескроу. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2014. Т. 1. С. 450-452*
25. Іванцова А. В. Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та за кордоном. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. №3(28). С. 40 – 45.

26. Ільїна Ю. П. Особливості правового статусу нотаріуса у деяких зарубіжних країнах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 148-152.

27. Карнарук Н.В. Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Н.В. Карнарук ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2007. 21 с.

28. Кирилук О. Посвідчення електронних правочинів може стати реальністю за умови законодавчих змін URL: https://zib.com.ua/ua/132119-e-notariat_mozhe_stati_realnistyu_za_umovi_zakonodavchih_zmi.html (дата звернення - 02.04.2020).

29. Когутич І. І. Адміністративно-правові гарантії нотаріальної діяльності в Україні: автореф. Дис...канд.юрид.наук: 12.00.07 Київ, 2018. 22 с.

30. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення - 20.03.2020).

31. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях. [За ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука]. К.: Правова єдність, 2009. Т. 2. 1240 с.

32. Кондратенко В. Адміністративно-правове регулювання діяльності нотаріату в зарубіжних країнах URL: <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/2640/85.pdf> Конституція України (дата звернення - 04.03.2020).

33. Коротюк О. В. Науково-практичний коментар Закону України „Про нотаріат” / О.В. Коротюк. Х. : Право, 2012. 641 с.

34. Кравченко Т. К вопросу о модельном законодательстве. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2005. № 11. С. 23-27.
35. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення - 19.03.2020)
36. Мартинюк О. А. Контроль за нотаріальною діяльністю як функція державного управління. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування : матеріали Міжнар. наук.практ. конф. (Київ, 9–10 верес. 2016 р.). Київ, 2016. С. 67–70.*
37. Марченко В. Нотаріат у фокусі реформ. *Нотаріальна палата України*. URL: http://npu.in.ua/smiaboutnotary/yurgazeta_020917 (дата звернення - 19.03.2020)
38. Міжнародний союз нотаріату. URL: <https://lawbook.online/protses-ukrajini-tsilniy/mijnarodniy-soyuz-notariatu-57504.html> (дата звернення - 01.04.2020)
39. Нелін О. І. Інститут нотаріату в Україні: від минушини до сьогодення. К. : ВПЦ “Київський університет”, 2013. С. 13–14.
40. Нелін О. І. Історико-правовий аналіз юридичної відповідальності нотаріуса. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 228-235.
41. Нелін О. Становлення і розвиток інституту нотаріату в Україні (історично-правовий аспект). *Юридична Україна*. 2012. № 7. С. 11-15
42. Нотаріуси ЄС обговорили актуальні загрози для професії. URL: http://npu.in.ua/uploads/files/user_2147483647/Docs/journal/NU-23-05-17-WEB.pdf (дата звернення – 01.04.2020)

43. Павлик П. М. Нотаріат України. К.: Університет «Україна», 2007. 201 с. С. 13
44. Підвінська І. В. Юридична діяльність: поняття, структура, цінність URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1859%3A220418-19&catid=209%3A1-042018&Itemid=259&lang=ru (дата звернення - 19.03.2020)
45. Про затвердження Положення про порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та заміщення приватного нотаріуса: Наказ Міністерства юстиції України від 22.03.2011 № 871/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0388-11> (дата звернення - 07.03.2020)
46. Про затвердження Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України від 28.07.2011 № 1905/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0926-11#Text> (дата звернення - 07.03.2020)
47. Про затвердження Примірного положення про порядок надання державними нотаріусами додаткових послуг правового характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, а також послуг технічного характеру^ Наказ Міністерства юстиції України; Положення від 04.01.1998 № 3/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-98> (дата звернення - 06.03.2020).
48. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12> (дата звернення – 12.02.2020).
49. Професійна етика та правила організації нотаріату. URL: <http://npu.in.ua/mizhnarodnij->

notariat/profesiyna_etika_ta_pravila_organizatsi%D0%87_notariatu# (дата звернення – 12.03.2020).

50. Рябець І. М. , Шамрук Н. Б. Особливості та перспективи розвитку вітчизняного інституту нотаріату в сучасних умовах. *Кримінально-виконавча система України та її роль в розбудові правової і соціальної держави: матеріали II заочної науково-практичної конференції (Чернігів, 20 квіт. 2018 р.) / гол. ред.: О. М. Тогочинський; Міністерство юстиції України, Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів, 2018. С. 306 – 311.*

51. Селіванова А. Медіація – професія майбутнього. *Нотаріат України. 2014. № 3. С. 39*

52. Семаков Г.С. Нотаріат в Україні : курс лекцій. Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП). К. : МАУП, 2001. 120 с.

53. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підруч. / Пер. з рос. Харків, 2001. 656 с.

54. Скласти іспит, щоб стати нотаріусом. URL: <https://zakjust.gov.ua/yurydychni-konsultatsii/2366-sklasti-ispit-shchob-stati-notariusom> (дата звернення - 01.04.2020).

55. Спектор О. М. Шляхи реформування нотаріальної діяльності в Україні в контексті міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду. *Сучасні питання економіки і права. 2014. № 1. С. 108-112.*

56. Технологія blockchain: переваги та неочевидні можливості використання у різних галузях. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2017/20.pdf (дата звернення - 01.04.2020).

57. Тищенко В. Г. Визначення поняття нотаріальна діяльність з позиції адміністративно-правового регулювання. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2015. № 4. С. 188-198.
58. Фріс І. П. До поняття нотаріальної діяльності. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2013. № 33. С. 44-51.
59. Фріс І. П. Кримінально-правове забезпечення охорони нотаріальної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. Київ, 2015. 23 с.
60. Фурса С.Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03. К., 2003. - 429 с.
61. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». К. : Атіка, 2011. 424 с.
62. Хачатуров Р. Л., Липинский Д. А. Общая теория юридической ответственности: монография. Санкт-Петербург, 2007. 951 с.
63. Черниш В.М. Історико-правовий аспект вітчизняного нотаріату. *Мала енциклопедія нотаріуса: юридичний журнал*. 2010. № 1. С. 49–51.
64. Шешуряк Ю. Професійна етика нотаріуса: від моралі до моральності Нотаріат України. 2019. № 2 (33) URL: <https://journal.npu.org.ua/2019/etyka/> (дата звернення - 16.03.2020).
65. Щербина Т. Г. Історія становлення та розвиток інституту нотаріату в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Юридичні науки*. 2015. № 2. С. 89–93.

66. Юридична діяльність URL: <http://forlawyer.com.ua/knigi/zagalna-teorya-derzhavi-prava-cvk-mv/16318-rozdl-23-yuridichna-dyalnst-1-ponyattya-ta-oznaki-yuridichnoyi-dyalnost.html> (дата звернення - 15.02.2020).

67. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (гол. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія, 2003 Т. 5: П-С. 2003. 736 с.

68. Юрченко В. В. Мета, завдання та функції нотаріуса в умовах реформування юстиції України. Український часопис міжнародного права. 2013. № 1. С. 131 – 134.

69. Яремко Г.З. Поняття особи, яка здійснює професійну діяльність з надання публічних послуг, як спеціального суб'єкта. *Протиправна поведінка: погляд крізь призму юридичної науки: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 лютого 2012 року м. Ніжин) / за заг. ред. І.Г. Богатирьова. Ніжин : Видавець ПП Лисенко, 2012. С. 190–192.*